

REDACTIONEEL

Willy Courteaux

Men hoeft vandaag geen socioloog te zijn om in onze maatschappijen een scherpe toename vast te stellen van het individualisme. Vaak hanteert men daarbij de moralistische term "egoïsme", die dan wordt geïnterpreteerd als een psychologisch massaverschijnsel zonder duidelijke oorzaak. Men spreekt dan ook over de ineenstorting van de "waarden" (al dan niet gedefinieerd als "christelijk") en de "zederverwildering"; en wie over enige historische kennis meent te beschikken verwijst graag naar de ondergang van het Romeinse Rijk die vlot wordt toegeschreven aan de seksuele losbandigheid van de hogere klassen en de hang naar brood en spelen van de volksmassa's (een hang die altijd een doorn in het oog is geweest van de sociale klasse voor wie het aanschaffen van brood nooit een probleem is geweest).

Achter deze moralistische - en dus onverkleerde - termen gaat een economische en maatschappelijke realiteit schuil die wel degelijk kan worden verklaard.

We kunnen het bondig uitdrukken als een teloorgang van de sociale cohesie. Deze teloorgang is niet vandaag begonnen. Hij werd ingezet met de ondergang van het feodalisme en de invoering van het kapitalisme, die alle oude banden van de hiërarchisch gestructureerde maatschappij verbrak, een einde maakte aan de spirituele dimensie van de samenleving en aldus de oude mythen, de utopie als ideaal maatschappijbeeld waarop de samenleving was gebaseerd vernietigde.

Geleidelijk voerde het kapitalisme zijn eigen mythen in, waarvan de belangrijkste de mythe van de historische vooruitgang was, die in de negentiende eeuw met de mechanisering en industrialisering zijn hoogtepunt bereikte en die ook in de ideeën van het socialisme terug te vinden is.

Paradoxaal genoeg stort ook de vooruitgangsmythe van het kapitalisme in elkaar in dezelfde periode waarin de Oosteuropese variant van het communisme begeeft. (Bedoelde de Benedetti dat toe hij zei dat het feit dat het "communisme" verloren heeft niet wil zeggen dat het kapitalisme gewonnen heeft ?)

Gedurende de strijd van de arbeidersklasse voor lotsverbetering in de negentiende en het begin van de twintigste eeuw bleef de vooruitgangsmythe van het kapitalisme overeind. De toenemende algemene welvaart in de periode na de Tweede Wereldoorlog met zijn hoogtepunt in de jaren zestig leek de mythe

definitief te vestigen. De sociale zekerheid van de welvaartsstaat hield de sociale cohesie in stand (de revoltes van 1968 waren het werk van studenten en intellectuelen en raakten nauwelijks de arbeidersklasse), een sociale cohesie die berustte op het geloof in de staat en in de collectieve voorzieningen (ziekteverzekering, pensioen, werkloosheidsuitkering enz.) en op een latent (zij het grotendeels onbewust) accepteren van de solidariteitsidee.

Twintig jaar economische crisis hebben dat geloof en bijgevolg de sociale cohesie aangetast. De onstabieleit van het wereldgebeuren, de dreiging van de vernietiging van het milieu waarvan het bewustzijn in steeds bredere lagen van de bevolking binnendringt, de groeiende werkloosheid, de vermindering van de koopkracht, de verkrotting van hele stadswijken in de grote steden van Europa, de machteloosheid of/ en de onwil van de staat in het bestrijden van de georganiseerde misdaad en de witte boordencriminaliteit (corruptie, fiscale fraude op grote schaal), dat alles heeft een klimaat van onzekerheid gecreëerd. Men gelooft niet meer in een toekomst. Men gelooft niet meer dat er licht is aan het eind van de tunnel. Men vertaalt dat gevoel van onveiligheid in het zoeken naar schuldigen en vijanden daar waar we niet zitten (de migranten). En de ineensstorting van de Oosteuropese regimes heeft het geloof in een alternatief vernietigd.

Geleidelijk voerde het kapitalisme zijn eigen mythen in, waarvan de belangrijkste de mythe van de historische vooruitgang was, die in de negentiende eeuw met de mechanisering en industrialisering zijn hoogtepunt bereikte en die ook in de ideeën van het socialisme terug te vinden is.

Paradoxaal genoeg stort ook de vooruitgangsmythe van het kapitalisme in elkaar in dezelfde periode waarin de Oosteuropese variant van het communisme begeeft. (Bedoelde de Benedetti dat toe hij zei dat het feit dat het "communisme" verloren heeft niet wil zeggen dat het kapitalisme gewonnen heeft?).

GEDURENDE DE STRIJD VAN DE ARBEIDERSKLASSE VOOR LOTSVERBETERING IN DE NEGENTIENDE EN HET BEGIN VAN DE TWINTIGSTE EEUW BLEEF DE VOORUITGANGSMYTHE VAN HET KAPITALISME OVEREIND. DE TOENEMENDE ALGEMENE WELVAART IN DE PERIODE NA DE TWEEDE WERELDOORLOG MET ZIJN HOOGTEPUNT IN DE JAREN ZESTIG LEEK DE MYTHE DEFINITIEF TE VESTIGEN. DE SOCIALE ZEKERHEID VAN DE WELVAARTSSTAAT HIELD DE SOCIALE COHESIE IN STAND (DE REVOLTES VAN 1968 WAREN HET WERK VAN STUDENTEN EN INTELLECTUELEN EN RAAKTE NAUWELIJKS DE ARBEIDERSKLASSE), EEN SOCIALE COHESIE DIE BERUSTTE OP HET GELOOF IN DE STAAT EN IN DE COLLECTIEVE VOORZIENINGEN (ZIEKTEVERZEKERING, PENSIOEN, WERKLOOSHEIDSMITKERING ENZ.) EN OP EEN LATENT (ZIJ HET GROTENDEELS ONBEWUST) ACCEPTEREN VAN DE SOLIDARITEITSIDEE.

Twintig jaar economische crisis hebben dat geloof en bijgevolg de sociale cohesie aangetast. De onstabieleit van het wereldgebeuren, de dreiging van de vernietiging van het milieu waarvan het bewustzijn in steeds bredere lagen van de bevolking binnendringt, de groeiende werkloosheid, de vermindering van de

koopkracht, de verkrotting van hele stadswijken in de grote steden van Europa, de machteloosheid of en de onwil van de staat in het bestrijden van de georganiseerde misdaad en de witte boordencriminaliteit (corruptie, fiscale fraude op grote schaal), dat alles heeft een klimaat van onzekerheid gecreëerd. Men gelooft niet meer in een toekomst. Men gelooft niet meer dat er licht is aan het eind van de tunnel. Men vertaalt dat gevoel van onveiligheid in het zoeken naar schulden en vijanden daar waar we niet zitten (de migranten). En de ineenstorting van de Oosteuropese regimes heeft het geloof in een alternatief vernietigt. Het terrein is vrij voor het aantreden van "les grands simplificateurs" van rechts.

De nieuwe mythe is die van het elk-voor-zichzelf, uitgedost in de gewaden van het neo-liberalisme, van de "fatsoenlijke" rechterzijde en van het pseudopopulisme van extreem-rechts ("wij zeggen wat u denkt").

Wat zich afspeelt in de individuele sfeer, speelt zich ook af in de betrekkingen tussen naties.

Het is paradoxaal dat, terwijl men bezig is Europa één te maken, alle Westeuropese landen hun concurrentiepositie trachten te verstevigen tégen de andere lidstaten in, zonder rekening te houden met de sociale kosten. Een verschijnsel van gelijksoortig allooi speelt zich af tussen Noord en Zuid. Waar Noord in de jaren zestig nog de mythe koesterde van de ontwikkeling van de Derde Wereld, is nu alleen nog sprake van het afpersen van de schulden waarmee men eertijds de arme landen zo gul belast heeft.

Dit individualisme is ook voor een belangrijk deel verantwoordelijk voor het heropleven van nationalisme dat nog nauwelijks iets te maken heeft met "zelfbeschikkingsrecht" van volkeren. Waar de sociale cohesie zoek is, zoekt men immers een nieuwe vorm van cohesie die men dan vindt in een valse vorm van samenhorigheidsgevoel : een nationalisme dat alleen nog een eigen identiteit kan vinden door zich te keren tegen de anderen, en zodoende een agresieve vorm aanneemt.

Natuurlijk heeft het individualisme als nastreven van het eigen belang altijd bestaan, en tot een bepaald punt is deze reflex niet ongezonder.

Iedereen heeft een zekere graad van zelfaffirmatie nodig om in stand te blijven. In een gezonde maatschappij neutraliseren deze individualismen elkaar omdat ze functioneren binnen een bepaald kader met regels en tegenwichten die de solidariteit garanderen. Het verschil met de huidige trend is echter, dat het individualisme, het elk-voor-zichzelf-, verheven wordt tot maatschappelijke theorie, en dat in steeds meer politieke partijen de trend aanwezig is om in te spelen op de nieuwe individualistische massa-psychologie. De verzorgingsstaat wordt de vijand.

Misbruiken en scheve toestanden worden beschreven als inherent aan het verzorgingsaspect zelf van de staat terwijl tegelijkertijd de grote profiteurs van de staatsinterventie in bescherming worden genomen door dezelfde die beweren

de staat te willen "ontvetten". Men pakt de werklozen, de zieken en de bejaarden aan ; de Beaulieus laat men begaan.

De theorie van het individualisme dat de mens nieuwe krachten moet geven ("creativiteit") is dus niets méér dan een scherm, maar ze speelt wel in op de angsten en onzekerheden van hele bevolkingslagen.

Een verdere misleiding -waarvoor de intelligentsia gevoelig is- bestaan in het verwarren van individualisme met wat ik individualiteit zal noemen. Elke gezonde maatschappij moet streven naar het maximaliseren van de kansen voor ontplooiing en geestelijke verrijking van het individu. Dit was -en is- een van de basis-ideeën van het socialisme, zonder dewelke elke economische theorie of praktijk waardeloos is. Maar deze ontplooiing van het individu heeft niets te maken met het individualisme dat vandaag gepredikt wordt door het neoliberalisme en sluipend binnendringt in alle geledingen van de maatschappij. Het individualisme in die zin is de vijand van het individu, omdat het elke mens terugdringt op zijn eigen eiland, de communicatie met andere individuen verstoort, de geest doet verschrompelen.

Individualiteit kan zich immers maar ontplooien in relatie tot de anderen, tot de buitenwereld, tot de hele maatschappij waarin hij leeft binnen en buiten de grenzen van zijn eigen kamer, zijn eigen dorp, zijn eigen land en zijn eigen werelddeel. Wie individualisme predikt geestelijke armoede en verwording van de cultuur in al zijn vormen en uitingen.

U hebt wellicht al begrepen, aan welk thema deze aflevering van het V.M.T. gewijd is.